

Jan Hus jako učitel (II.): Požadavky rektora na studenta, absolventa univerzity

Autor: Zuzana Svobodová

Abstract

Jan Hus as Teacher (II.): His Requirements towards Students, University Graduates, during his Rectorship. – Dealing with the role of Jan Hus as Rector of Charles University, the author focuses on Jan Hus's perception of pupils, students who graduated from the Faculty of Arts. On the basis of graduation speeches the basic features and ways of behaviour are pointed out, which Hus was expecting from University graduates. The justification for awarding the academic titles is discussed, which was given at the end graduation speeches. Such admonition passed on to students upon award of their academic degrees often prompted the graduates not to stop looking at the final reason of all actions and their lives, to avoid acting on the basis of current motives, but strive for unity, which has to manifest in their words as well as deeds. Both for graduates and teacher it holds true that, in the first place, their roles are those of responsible service that should be visible in the society. This cannot be achieved well, if the student does not strive, in a continuous manner, for acquiring learning on the one hand, but equally for cultivating their spirit on the other. This is to mean: An academic's task is care of the soul.

Keywords: Jan Hus, education, erudition, care of the soul, pupil's role, purpose of education, ethos, university

Klíčová slova: Jan Hus, výchova, vzdělávání, péče o duši, role žáka, cíl výchovy, étos, univerzita

Jakou měl Jan Hus jako rektor Univerzity Karlovy představu o studentovi, o absolventovi filosofické fakulty Univerzity Karlovy? Na základě analýzy univerzitních promluv Jana Husa se tento text pokouší představit základní rysy žáka: co se od studenta očekávalo při bakalářské promoci. Tento článek tak navazuje na text, který byl uveden v jednom z předcházejících čísel časopisu *PAIDEIA* (4/XII/2015) *Jan Hus jako učitel (I.): Požadavky rektora na učitele*, který se zaměřil na Husovy akademické promluvy věnované kolegům učitelům a z nich plynoucí nároky Jana Husa na univerzitní učitele.

K dispozici je dnes několik překladů Husových akademických promluv, původně pronášených latinsky. Václav Flajšhans již roku 1900 upozornil na to, že rukopis Petrohradský Lat. I Q 182 obsahuje Husovy rektorské řeči, mylně však považoval za Husovy řeči i první dvě promluvy v tomto rukopise zapsané. V roce 1903 vyšly tyto promluvy v překladu Milana Svobody a s poznámkami Václava Flajšhansa. Petrohradský rukopis byl po první světové válce vrácen Polsku. František Michálek Bartoš zjistil, že Husovy jsou až druhé dvě řeči zapsané na fol. 5^r–9^r zmíněného rukopisu a vydal je spolu s jejich rozborem a datací v *Jihočeském sborníku historickém* v roce 1937 – v článku nazvaném *Dvě rektorské řeči Husovy*. Rukopis byl za druhé světové války ve Varšavě zničen, a tak je Bartošova edice

jediným pramenem těchto textů. Jako historik zde Bartoš přetiskl text rukopisu, písmařské chyby většinou nebyly opraveny, z citátů byly určeny jen citáty biblické, z jiných jen několik málo.

Podrobnější kritické vydání v původní latině připravila Anežka Schmidtová (Vidmanová), i když ne všechny citace se podařilo dohledat. (srov. Schmidtová 1958: 219–220) V následující analýze užívám především překladu Evžena Steina, upraveného Bohumilem Rybou¹ (Evžen Stein zahynul v Osvětimi)² – pod názvem *M. Jan Hus jako univerzitní rektor a profesor* jej vydal Jan Laichter v roce 1948. Nejnověji byly některé z Husových univerzitních promluv vydány péčí Jany Nechutové a Jany Fuchsové v roce 2015. (Hus 2015)

Představa studenta dle Husových rektorských řečí

Pro každého člověka dle Jana Husa platí, že má užívat svého nadání k dobrému dílu, pokud to nedělá, pak si zasluhuje potrestání. (Stein, Ryba 1948: 16) To odpovídá biblické představě člověka jako obrazu Boha, kdy člověk je vnímán jako Bohem obdarovaný jedinečným darem, proto lhostejnost k tomuto daru je zanedbáváním úkolu žít jako člověk a je tak rovněž narušením řádu světa. Celým Husovým dílem, ať již jako rektora nebo jako kněze či autora spisů, se tato výzva k náležitému projevu ve slovech i činech line jako Ariadnina nit. Hus vidí člověka povoláního žít na tomto světě odpovědně; tato odpovědnost, toto povolání pramení u každého člověka z jeho lidství, závislého na Bohu, Pánu a Dárci života; tuto odpovědnost má člověk dříve, než se pro ni rozhodl, tato povolání předchází naše uskutečňování.

Co je však zvláštní povinností žáka? Dle Husových slov z kvodlibetu roku 1411 je žák povinen vzdávat učiteli zvláštní úctu, kterou lze přirovnat k úctě k otci, (Stein, Ryba 1948: 15) jinde Hus přímo napomíná žáky, aby ctili své mistry jako otce, (Stein, Ryba 1948: 17) aby byli dobrými syny. (Hus 2015: 78nn) Tato úcta však neznamená, že mají žáci přijímat od svých učitelů naprosto vše, totiž nemají je poslouchat v tom, co je nedovolené. Hus to vyjadřuje pozitivně: „Poslouchejte v dovolených věcech svých mistrů,“ (Stein, Ryba 1948: 17) jinde praví: „Žák má se své strany učitele pokorně ctíti a slušně ho poslouchati ve všem, co jest dovolené.“ (Stein, Ryba 1948: 35)

Sám sebe vidí Hus (a stejně tak i ostatní mistry – učitele) jako ty, kteří se stále mají také učit, v tom je postavení člena univerzitní obce jednotné: „Rovněž se učme nikoho neurážeti, pro všechny chtíti dobro, starších ctíti, vrstevníkům nezáviděti, vyhýbati se domýšlivosti, řídit se rozumem a držeti se ctnosti. Zachovávejme, co je dovolené, vyhýbejme se tomu, co je špatné pro naši spásu, nestyďme se mluvit pravdu. Nezadržujme slovo, když ho je zapotřebí pro spásu, nezakrývejme je v jeho lesku; slovu pravdy nijak neodmlouvajme,

---

¹ Bohumil Ryba od roku 1947 zveřejňoval v časopise *Listy filologické* své závěry z bádání v oblasti Husových univerzitních promluv. Čtenář nalezne odkaz na tyto články, které obsahují latinské přepisy promluv v bibliografii tohoto textu.

² Evžen Stein, narozený 19. září 1902, český historik ze školy Václava Novotného, zanechal 21. října 1941 rukopis svého překladu nakladateli Františku Laichterovi, který jej uchoval pod pseudonymem Evžen Plecháč a koncem ledna 1947 oslovil Bohumila Rybu se žádostí o revizi – bylo připraveno k vydání v únoru 1948. Evžen Stein byl transportován 6. srpna 1942 do Terezína a 1. února 1943 do Osvětimi. Je zaznamenán jako oběť: viz URL: <<http://www.holocaust.cz/database-obeti/obeti/125968-evzen-stein/>>. [cit. 14. 11. 2015]

slovem míru a spravedlnosti se vždy řídíme, aby mír a spravedlnost byly s námi.“ (Stein, Ryba 1948: 22)

Žáci se mají vyhýbat neřestem, nesvářům a řevnivosti. (Stein, Ryba 1948: 17) Neřest je opakem ctnosti, (srov. Stein, Ryba 1948: 41, 49) nesváry a řevnivosti se projevují tam, kde je nedostatek lásky, přátelství, souladu. Husova slova lze vidět jako připomínku péče o ARETÉ (jíž se žák může věnovat také sám) na jedné straně, a na straně druhé pak výslovné připomenutí sociální role žáků, jestliže mají pečovat také o své vzájemné vztahy. Při bakalářské promoci Zdislava ze Zvířetic Hus připomíná determinantovi, aby hledal ctnost, touží-li po tom, aby byl dobrým: „Neboť po ctnosti pátráme, ne abychom něco věděli, ale abychom se stali dobrými.“ (Stein, Ryba 1948: 49) Přidává i radu, jak ctnost hledat: „Ctnost se nehledá venku. Netouží o vnějších statecích, kdo uvnitř bohat je mravy. Jediné šlechtictví jest, jež mravností zkrášluje ducha (...) Hledej jen dobré mravy, v nichž pravý vnitřní je poklad.“ (Stein, Ryba 1948: 50–51)

Jednou z neřestí, kterou Hus v univerzitních promluvách jako rektor vícekrát kritizoval, je lenost. O lenosti Hus praví, že je poraněním duše. (Stein, Ryba 1948: 36) Lenost společně s rozmařilostí je také prvním ze tří stupňů neřesti – druhým je zpupnost se zpozdilostí a třetí nazývá Hus nepozornost se zhovadilostí. (Stein, Ryba 1948: 41) Naopak ctnost nedovoluje svému nositeli, „aby se válel v lenivosti“. (Stein, Ryba 1948: 52) Spánku má se užívat jen tolik, kolik je ho nutně třeba, bdění má být vždy více, „neboť zdouhavý klid je neřesti potrava živná“. (Stein, Ryba 1948: 40) Hus zná i chorobnou odkládacost, dnešním studentům známou jako „prokrastinaci“: „Nechť tě nebrzdí odkládacost, ta lenosti družka.“ (Stein, Ryba 1948: 52)

Dále Hus vytýká žákům nestálost, vyhledávání rozkoše, přílišné mluvení, zároveň nedbalost o svou účast při disputacích, a když se jich už účastní, spíše než v nich odpovídat jsou žáci ochotni jíst, spíše než při nich poslouchat chtějí pít a spíše než studovat chtějí spát. Takovým dává Hus radu hledět na prvotní motivaci: „Ó, studující, nestudující, leč studium zanedbávající, což jste neslyšeli dobrou radu, v níž se praví: Studovat proč jsi přišel, to v úvahu vezmi i v zřetel. Čas svůj mařiti nechtěj, a ve dne i v noci se starej! (...) Nemá se oddati spánku, kdo k Sirénám blížiti se hodlá, stejně mi ten, který chce studiem zdolati klam. (...) Jakmile základ je slab, dílu je předurčen zmar. Podobně touží-li žák se k svobodným uměním povznést, nejprve musí dbát, samotný základ by znal (...) Nestudujte především pro světskou slávu, pro zisk nebo pro pouhé vědění, neboť pak by se studium zakončilo v neřesti (...) Jestliže studentu jde jen o zisk a o slavné jméno, na konec zbude vždy neřest a lakota, jakož i marnost.“ (Stein, Ryba 1948: 36–37)

Prvotní motivace je tedy důležitá, ale musí být též motivací ke studiu dobrou, neboť špatná motivace ke studiu (např. sebeprosazení) vede k dalšímu rozšíření zmaru a nepohostinnosti.

Studenti mají naopak studovat pro povznesení své i bližních, pak bude výsledkem studia láska a svatá moudrost, připomínal Hus na konci řeči před vyslechnutím statut 3. listopadu 1409: „Jestliže vzděláváš, učíš se anebo vzdělávat dáváš, výsledkem bude jen láska i se ctností spojená moudrost.“ (Stein, Ryba 1948: 37) Student by neměl být nijak vypínavý a nepokorný, ale naopak stát pevně v bázní, jak zdůrazňuje hlavním tématem Hus v zvláštní promoční řeči tím, že je určena dvěma absolventům, z nichž jeden získával při

promoci titul bakalář, druhý získal licenciát. (srov. Ryba 1948: 26) Jestliže žák skutečně usiluje o poznání a šíření Pravdy, je třeba se ke všem obtížím stavět čelem a směřovat ke spravedlivému jednání. (srov. Hus 2015: 58nn, 82nn)

Jako téma bakalářské promoční řeči nad determinantem filosofické fakulty Pavlem zvolil si Hus slova ze sbírky Catonových dvojverší: „Učením vzdělávej ducha.“ (Stein, Ryba 1948: 56–61, srov. *Disticha Catonis* III, 1a) Tato sbírka byla užívána od raného středověku až do 18. století, přeložil ji též Jan Amos Komenský. (DJAK 4: 173–189) V latině zní Husem vybraný verš jako téma bakalářské promoční řeči: „Instrue praeceptis animum,“ (srov. Schmidtová-Vidmanová 1958: 76nn) jde o první část dvojverší, které celé zní: „Instrue praeceptis animum, nec discere cesses: / nam sine doctrina vita est quasi mortis imago.“ Komenský dvojverší přeložil: „Svou mysl pěkně napoj uměním, se učit nezanedbej: / bez umění nic nejní život než stín smrti marný.“ (DJAK 4: 180, 6n)

Zajímavý překlad přináší též vydání Václava Hanky:³ „Uč se, nikdy nepřestávej, aniž učení ostávej; neboť člověk neučený bývá jako obraz jiný, proti člověku jinému, jakž blázen proti múdrému.“ (srov. Hanka 1818: 219) Milan Svoboda přeložil Husem vybranou část: „Hleď vyučit naukám ducha.“ Vzhledem k tomu, že v Husově době je termín vzdělání stále spojen s představou stavby, budování,⁴ jeví se mi překlad Svobodův na tomto místě případnější, i když překlad Steinův vystihuje dobře Husovu představu, že člověk sice může pečovat o vzrůst svého ducha, ale může být svou vinou postižen i jeho umenšením, neběží tedy jen o progres či stagnaci, nýbrž i o cestu zpět, zhroucení, návrat zpět. (srov. Stein, Ryba 1948: 65)

Má-li to být duch, koho má žák hledět vyučit naukám, pak nejde o to získávat znalosti jen pro ně samé, ani získávat znalosti jen k praktické užitečnosti či využitelnosti, ale učení má sloužit k tomu, aby zrála osobnost člověka, což se neprojevuje jen v nitru člověka, ale též dobrým jednáním: „Vzdělávej tedy učením ducha, abys byl významný ze znalosti vědění, nad jiné plodný z učení a na duchu dokonalý z ctnostného života. Vzdělávej tedy učením ducha, aby se učení stalo tvým věděním, vzdělávej učením ducha, aby se stalo tvým vzděláním; vzdělávej učením ducha, aby z učení vyplýval dobrý život,“ (Stein, Ryba 1948: 59) „...vzdělávej učením ducha, abys byl vědoucím, učícím i dobře žijícím; v životě bezúhonný, v učení pravdivý, ve vědění skvělý. Předně pro sebe... Za druhé pro jiné, aby se na tobě neukázala neúčinnost a marnost.“ (Stein, Ryba 1948: 60–61)

Hus odkazuje dále na Facetova slova o knězi, aby zpřesnil, jakým učením má determinant, který byl v tomto případě také knězem, vzdělávat ducha: „Moudrý buď, bedlivý též, a nehledej okázalosti, netěkej štváný jak bloud, vážný se ubírej vždy, (...) napomínej vždy lid, cestou by ctností se bral, v způsobu života všem buď stále příkladným vzorem.“ (Stein, Ryba 1948: 61)

³ Václav Hanka pod nadpisem Kato uvádí: „Z rukopisů knih sv. Víta na hradě.“ (Hanka 1818: 174) V citaci je pravopis drobně upraven pro větší podobnost současné češtině.

⁴ Tak je tomu v češtině až do devatenáctého století – zhruba ve smyslu: chrám se vzdělává, člověk se vychovává –, až v století dvacátém a jednadvacátém se užívá termínu „vzdělání“ jako pojmu, který v sobě obsahuje i výchovu, je to však důsledek objektivizace, zpředměťování člověka (viz kořen: „dělat“), kdy se dnes můžeme setkat i se státem akreditovaným oborem „manažer lidských zdrojů“.

Žák má hledět do budoucna, aby správně žil, má se řídit přírodou, zasvětit život své vlasti a věřit, že není zrozen jen sobě, ale celému světu; pokud takto bude správně žít, bude věrným člověkem. (srov. Stein, Ryba 1948: 40) Jako tři stupně neřesti (již dříve zmíněné: lenost s rozmařilostí, zpuštnost se zpozdilostí, nepozornost se zhovadilostí), jmenuje Hus také tři stupně ctnosti žáka: pilnost se štedrostí, vytrvalost s pokorou a vědění s konečnou dokonalostí. (Stein, Ryba 1948: 44–45) Ctnost nemá zůstávat jen vnitřní charakteristikou člověka, ale Hus nabádá, aby byla osvědčována ve skutcích: „Každému je dán jeho den. Čas krátký je, bez náhrady. Proto života slávu se snažit rozhojnit skutky, ctnosti vlastní jest úkol“ –, Hus zde odkazuje na Vergiliovu *Aeneidu*. (Stein, Ryba 1948: 54)

Důraz na směřování k cíli vede Husa též k podstatnému ocenění jednání ze svobodné vůle: „...kdo hledá cíl, hledá dobro, kdo hledá cíl lepší, hledá i lepší dobro, a ten, kdo hledá nejlepší cíl, hledá i nejlepší dobro, a čím svobodněji tak činí, tím lépe činí, jest tedy třeba hledati nejlepší dobro ze svobodné vůle.“ (Stein, Ryba 1948: 62) Dar svobodné vůle daný člověku je dle Husa nutný užívat k tomu, aby se člověk stal zralým, přičemž zralost se netýká jen vědění, ale také mravnosti; tu má člověk pěstovat tak, že hledá dobré mravy v sobě samém a v tomto hledání nemá ustávat. (srov. Stein, Ryba 1948: 65) Zde Hus nabádá žáka k obezřetnosti: „Věz však, že těm, kteří vzrůstají, strojí úklady nedbalost a provinilce strhuje pýcha. Proto se střež nedbalosti, hledej dobré mravy, v nenávisti měj pýchu. Neboť kolik zanedbáš, o tolik se scvrkneš a couvneš.“ (Stein, Ryba 1948: 65)

Jako rektor vysvětluje Hus všem shromážděným při jedné z bakalářských promocií, v jakém vztahu je vědění, ctnost, dobro, blaženost (EUDAIMONIA – Hus zde odkazuje přímo na Aristotela): „Důstojní mistři a páni! Vaše ctihodnost zná ve svém bystrozraku, že veškeré lidské bádání se děje za účelem vědění (...) a veškeré vědění že směřuje k ctnosti, a ctnost k tomu, abychom se stali dobrými. Ctností se řídíme, abychom se stali dobrými, ne abychom věděli... A ctnostnými se stáváme, abychom dosáhli blaženosti a tak konečně nejkrásněji, nejrozkošněji, nejpůvabněji a nejlépe spočinuli v klidu, protože blaženost čili štěstí jest cosi nejkrásnějšího a nejrozkošnějšího. (...) Kdo tedy chceš oplývati onou hojností, oplývej ctností a ctností se skvěj! (...) Konečnému se uč, bys poznal, konce co nemá. Učením vzdělávej ducha, neboť »tudy vede ke hvězdám cesta.«“ (Stein, Ryba 1948: 56–57)

Učením směřovat k vědění, vědění k ctnosti, ctností k dosažení dobra, tak má člověk pečovat o ducha, to je Husův odkaz na cestu ke hvězdám. Naopak „bez vzdělání je život jen obrazem smrti“, odkazuje Hus na druhý verš již dříve zmíněného Catonova dvojverší. (srov. Stein, Ryba 1948: 57, srov. *Disticha Catonis* III, 1b)

V závěru promočních řečí Hus jednou vyjadřuje, že udělená univerzitní hodnost má sloužit k tomu, aby determinant konal skutky ctnosti s větší stálostí, (srov. Stein, Ryba 1948: 55) jindy má udělení univerzitního titulu sloužit k ještě horlivějšímu vzdělávání. (srov. Stein, Ryba 1948: 61) Stálost hodnotí Hus jako významnou charakteristiku člověka, odkazuje na Aristotela a jeho výměr člověka mezi živými tvory. Právě stálostí má člověk mezi všemi živočichy vynikat. Nejde však o stálost ve smyslu nerozvíjení se, ale o stálost v zaměření k dobrému. Navíc je v Husově vyjádření zjevný i účel udělování titulu: Titul není určen pro ozdoby jména, ale k odpovědnému životu, neboť přijetím titulu absolvent slibuje věrnost univerzitě a jejímu hlavnímu směřování. I při udělení titulu Hus svému žákovi ještě klade na srdce: „Tato má naučení čítej, abys jim porozuměl, a až porozumíš, v skutek je uvedl.“ (Stein, Ryba 1948: 58)

Závěr

Dle rektorských řečí Jana Husa má žák studovat, učit se proto, aby se stal dobrým, aby jeho život nebyl marným a neužitečným. K tomu je zapotřebí, aby byl ve svém učení vytrvalý, aby nalezené pravdě byl věrný a vnášel ji svými skutky do světa. Tak bude přispívat k životodárnosti bytí, rozšiřovat život, nikoli smrt, jíž se podobá život bez péče o duši. Péčí o zralost lidství naplňuje člověk odpovědné poslání, absolvent univerzity pak též slib daný své *alma mater studiorum*. Žák má ctít své učitele jako syn svého otce, rozvíjet jeho dílo ve všem, co je dobré. Nic, co plodného žák přijímá, si nemá nechávat jen pro sebe sama, ale odpovědně vtělovat do života, aby se projevovala láska a se ctností spojená moudrost.

Jan Hus byl příkladem člověka plného energie, která se projevila jak v jeho konkrétních slovech a činech – energie, která i později našla své dědice v české tradici.⁵ Byl tedy příkladem učitele, který měl své žáky, následovníky. Otázce, zda se Hus vymykal svými názory v problematice teologické či filosofické, se dodnes věnují odborná sympózia a bádání.⁶ Zdá se však, že právě svým jednáním v souladu se svými slovy a svou velkou odpovědností vůči posluchačům, tedy svým uskutečněním učitelského povolání zasáhl Jan Hus do české tradice nejvíc. I mnoho dnešních nenábožensky smýšlejících Čechů oceňuje Husa jako člověka, který žil po celý svůj život pro pravdu a její šíření, pronikání do společnosti.

Lze hledět na Husovy promoční řeči jako na texty inspirující i člověka dnešní doby? Pro nábožensky věřícího bude jistě i dnes poučné pročítat tato nabádání k jasnému směřování a příkladnému vedení života. Může však být Hus jako rektor inspirativní i pro toho, kdo nevyznává žádného Pána Pravdy nad každou lidskou pravdou? V otázce je asi již částečně přítomna také odpověď – totiž ten, který bude orientován k objevování a šíření pravdy, bude moci čerpat ze slov Jana Husa do jisté míry. To ovšem platí a platilo pro každé lidské slovo; proto je zřejmé, že pro hledajícího pravdu, pro pečujícího o duši, o zralé lidství, bude studium Husových textů výzvou k reflexi nad stavem, v jakém se nachází, a povzbuzením na cestě, po níž směřuje.

---

⁵ Na konferenci *M. Jan Hus – svědek křesťanské víry pro naši dobu* byla povaha Jana Husa označena jako „cholerická“, lépe však to vystihl Jan Patočka poukazem na Husovo rebelství – pro srovnání s povahou Komenského uvádím celý kontext výroku: „Komenský nemá rebelského ducha Husova, nacházíme u něho jen zlomky Chelčického drtivých kritik. Zato však obohacuje husitskou humanitní filosofii velkolepou vizí harmonického uspořádání lidské společnosti, obohacuje ji vývojovým chápáním ‚lidské podstaty‘, širším filosofickým promítnutím husitské antropologie, tím, že z ní učinil poslední vývojový stupeň světového dění. Svou pozemskou filosofií pozemského využití člověka, včleněnou do chiliastického rámce, je i přímým dědicem tábořského radikalismu.“ (Patočka 1998: 108nn)

⁶ Viz monotematické číslo časopisu *Studia Theologica* zaměřené na reflexi prací Jana Husa, které je nyní v přípravě.

SEZNAM LITERATURY

BARTOŠ, František Michálek. Dvě rektorské řeči Husovy. *Jihočeský sborník historický* 10 (1937), s. 1–15. Tábor: Jihočeská společnost pro zachování husitských památek, 1937.

CATO. *Disticha Catonis* [on-line]. Dostupné z URL:
<<http://www.thelatinlibrary.com/cato.dis.html>> [cit. 14. 11. 2015].

HANKA, Václav (ed.). *Starobylá Skládání: památka XIII. a XIV. věku z neyvwzácněgssjch rukopisów*. W Praze: Bohumil Háze, 1817–1823. 2. sv. (xliii, 268 s.). Dostupné [on-line]: Národní knihovna České republiky. Digitalizováno 21. srpna 2014:
<<http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:b10469e0-0ec9-11e5-b0b8-5ef3fc9ae867>> [cit. 14. 11. 2015]. Husem vybraný verš z Catonova dvojverší: 3. díl, s. 219.

HUS, Jan. *Mistr Jan Hus v polemice a za katedrou*. Jana NECHUTOVÁ, Jana FUCHSOVÁ (eds.). Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7873-4.

HUS, Jan. Řeči akademické. In FLAJŠHANS, Václav (ed.). *Mistra Jana Husi Sebrané spisy*. Praha: Jaroslav Bursík (sv. 1–2), 1903, Josef R. Vilímek (sv. 3–6), 1904.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Dionysii Catonis Disticha moralia. In KOPECKÝ, Milan et al (eds.). *Dílo Jana Amose Komenského 4*. Praha: Academia, 1983, s. 173–189.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II: soubor textů o J. A. Komenském*. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-03-4.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III: soubor textů o J. A. Komenském*. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7007-179-6.

RYBA, Bohumil. Nový Hus. Nepoznané Universitní Promluvy Mistra Jana. *Listy filologické / Folia philologica* 71.1 (1947): 1–12 [on-line]. Dostupné z URL:
<<http://www.jstor.org/stable/23457233>> [cit. 14. 11. 2015].

RYBA, Bohumil. Nový Hus. Nepoznané Universitní Promluvy Mistra Jana. (pokračování.). *Listy filologické / Folia philologica* 71.6 (1947): 269–277 [on-line]. Dostupné z URL:
<<http://www.jstor.org/stable/23457358>> [cit. 14. 11. 2015].

RYBA, Bohumil. Nový Hus. Nepoznané Universitní Promluvy Mistra Jana. *Listy filologické / Folia philologica* 72.1 (1948): 25–32 [on-line]. Dostupné z URL:
<<http://www.jstor.org/stable/23459659>> [cit. 14. 11. 2015].

RYBA, Bohumil. Nový Hus: Nepoznané Universitní Promluvy Mistra Jana. (pokračování.). *Listy filologické / Folia philologica* 71.2/4 (1947): 57–86 [on-line]. Dostupné z URL:
<<http://www.jstor.org/stable/23457474>> [cit. 14. 11. 2015].

SCHMIDTOVÁ-VIDMANOVÁ, Anežka (ed.). *M. Jan Hus: Universitní promluvy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

STEIN, Evžen, RYBA, Bohumil (eds.). *Mistr Jan Hus jako universitní rektor a profesor*. Praha: Jan Laichter, 1948.

Záznam o oběti Dr. Evžena Steina [on-line]. Dostupné z URL:
<<http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/125968-evzen-stein/>> [cit. 14. 11. 2015].

(*PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.* vyučuje na Ústavu etiky 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze, na Teologické fakultě Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích, na Katedře teologie a filosofie Jaboku – Vyšší odborné školy sociálně pedagogické a teologické, dále učí studenty UK Evangelické teologické fakulty a je lektorkou akreditovaných kurzů dalšího vzdělávání pro pedagogické pracovníky. Zabývá se filosofií výchovy, dějinami vzdělávání a zkoumá vztahy náboženské a kulturní vzdělanosti.)